

повідомлення директора школи; протокол про адміністративне правопорушення за ст. 173-4 КУпАП41. Як бачимо, перелік процесуальних документів є достатньо широким. Говорячи про булінг у розрізі навчання у дистанційному режимі слід зазначити, що всі вищенаведені процесуальні документи необхідно так само скласти, але є одне «але»: булер, потерпілий та спостерігачі хоч і навчаються в одному навчальному закладі, проте можуть перебувати в різних регіонах України і навіть за кордоном. Тому є очевидним, що у поліцейського можуть виникнути певні складнощі із комунікацією зі сторонами булінгу. Наслідком такої ситуації може стати: 1) порушення процесуальних строків адміністративного розслідування; 2) не здобуття доказів наявності вини особи у вчиненні правопорушення, що ставиться їй у вину; 3) ігнорування проблеми булінгу під час дії правового режиму воєнного стану. Останнє є недопустимим, оскільки нетерпимість до будь-яких проявів булінгу є невід'ємною складовою безпечного освітнього середовища, створення якого має захистити дітей від несприятливих чинників, які у подальшому можуть негативно впливати на гармонійний розвиток особистості, а як наслідок - на майбутнє суспільства.

Література

1. Адміністративна діяльність поліції в умовах воєнного стану: довідник / Безпалова О.І., Чишко К.О., Бахаєва А.С., Макаренко В.С.; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2022. 105 с. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/5802>.

2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

3. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства: методичні рекомендації. Дніпро: Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2020. С. 122.

УДК 343(043.2)

Шлапак А.Ю., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
Науковий керівник: Майстро Д.М., старший викладач

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КАТУВАНЬ

Ранок 24 лютого 2022 року став не як початок нового дня, а як кровавий світанок, що розпочав боротьбу за життя. Він вкрав з України не лише мир і відчуття безпеки, а й розкрив Україну на дві половини, до і

після. У той день, серця українців наповнились нестерпним болем і скорботою, коли кожен день ставав випробуванням, а кожна ніч – ставала як судна година, яка вирішувала долю соті тисяч життів. Поки українці намагались прийти до тями від ще однієї пережитої судної ночі, російські солдати не витрачаючи зайвої хвилини завдавали як моральних, так і фізичних страждань до раніше мирного населення. Звірства і жорстокість, що розгорталась полями нашої неньки під туманом війни, несли за собою нестерпні крики від страждань, які завдавали російські «женці смерті». Тоді увесь світ здригнувся від звірств, які вони вчинили у Бучі, Гостомелі, Бородянці, Маріуполі...

Міста та села, де раніше панував мир і спокій, ставали свідками безжальної не людяності, котра проростала у кожному місті чи селі, неначе чорні квіти на полі смерті. Не зупиняючись перед гуманністю, вони сіяли безнадію і страх серед мирного населення, катуючи їх тіла, серця та душі. Кожен випадок катування став криком болю і безпомічності, що виривався з вуст українців залишаючи після себе невиліковні рани.

Російські палачі жорстоко катували українських військовополонених з метою залякування та покарання. Свідчення потерпілих показують всю нещадність та жорстокість цього поводження, що завдавало жертвам сильного болю та страждань під час тривалого утримання під вартою. «Я втратив будь-яку надію і волю до життя», – сказав один український солдат, котрий розповідав про свій досвід перебування у виправній колонії у місті Донський Тульської області, де його постійно катували, в результаті чого в нього було переламано кістки, вибито зуби, а на пораненій стопі розвинулася гангрена. І це не поодинокий випадок. За словами полонених, особливо жорстоке поводження мало місце з військовополоненими, захопленими у Маріуполі, або з західної України; з тими, хто не володів російською мовою.

Під час перевезення українським воїнам замотували очі скотчем, одягали мішок на голову та зв'язували руки. У полоні катували, погрожували, били та принижували. З особливою жорстокістю тортури застосовувалися до офіцерського складу Збройних Сил України та бійців загону спецпризначення «Азов». Під час допитів українських військовополонених ставили на коліна, били прикладом від автомата по пальцях ніг та відкритих ранах, застосовували плоскогубці, закидали зашморг на шию і душили. Крім того, катували електрострумом, били киянкою та ногами. Вони змушували полонених вчити гімн рф, історію герба та прапора із застосуванням тортур. Води та їжі військовополоненим давали мало, аби вижити наші військові вдавалися до поїдання черв'яків, мила, паперу та залишків собачої їжі. А інколи даючи м'ясо рашисти розповідали, що воно людське. Нелюдські знущання були і з військовими жінками. Вони були позбавлені засобів гігієни та можливості

помитися. Також полонянок примушували до статевих актів. Всі ці жахливі свідчення та спогади дають змогу впевнитись в тому, що цій безжалісній нації байдуже на приписи людяності та багатьох законів.

Відповідно до статті 3 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню [1]. Ця стаття закріплює абсолютне право, тобто держава за жодних умов не може відступити від положень ст. 3 Конвенції. Це означає, що катування не може бути вчинено для розслідування іншого злочину чи злочинів, попередження вчиненню нових злочинів та ін. [2]. Катування чи нелюдське поводження неприйнятно для правової демократичної держави за жодних умов.

Українське законодавство теж категорично забороняє катування. Так, стаття 28 Конституції України зазначає, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [6]. А кримінальна відповідальність за катування передбачена ст. 127 Кримінальним кодексом України (далі – КК України). Разом з тим, є певні розбіжності у розумінні катування українським законодавцем та у практиці ЄСПЛ.

Г.Н. Телесницький зазначає, що за КК України, кримінальне правопорушення катування може бути вчинений тільки шляхом дії, тоді як Конвенція ООН проти катувань уживає словосполучення «чи з їх мовчазної згоди», тобто орієнтує на те, що аналізоване посягання може вчинятися і шляхом бездіяльності. Катування може вчинятися і шляхом бездіяльності, оскільки мучення (наприклад, позбавлення їжі, пиття тощо) є однією з ознак об'єктивної сторони цього діяння та відображено у практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Встановлюючи рівень жорстокості, силу спричинених страждань, ЄСПЛ виходить із обставин конкретної справи, при цьому він враховує: «інтенсивність та жорстокість поганого поводження, тривалість цих дій, їх фізичний чи психологічний ефект, характер поводження, за яких обставин, яким чином, якими методами та способами вони здійснюються» («Ірландія проти Сполученого королівства» (Ireland v. UK) заява № 5310/71, рішення від 18 січня 1978 року) [3], а в деяких випадках – стать, вік та стан здоров'я жертви та інші обставини «Селмуні проти Франції» (Selmouni v. France) заява № 25803/94, рішення від 28 липня 1999 року) [4]. Зважаючи на те, що стаття 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не дає визначення терміна «катування», і ЄСПЛ у своїй практиці часто звертається до формулювання, яке дано у статті 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання закріплює: «...термін «катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне

спричиняється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа або у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої іншої причини, яка ґрунтується на дискримінації будь-якого характеру, коли такий біль або страждання спричиняються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають в офіційній якості, чи з їх підбурювання, відома, чи з їх мовчазної згоди. В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково» [1]. Проте Конвенція не дає визначень для понять, використаних у статті 3 Конвенції. Її зміст охоплює практично будь-які акти чи обставини, що можуть містити елемент «поганого поводження». На відміну від Конвенції ООН проти катувань, яка встановлює такі ознаки «катування»: 1) специфічна мета – «одержати відомості чи визнання, покарати за дії, залякати чи примусити...»; 2) «причина, заснована на дискримінації будь-якого характеру», ст. 3 Європейської конвенції таких обмежень не містить. Це дало можливість Європейському суду поширити дію ст. 3 Європейської конвенції на ситуації, де такі ознаки відсутні.

Як зазначалось раніше, незважаючи на криміналізацію катування, застосування ст. 127 КК України не можна й досі визнати ефективним. І хоча згадана стаття, задля узгодження її з нормами міжнародного законодавства та тенденціями гуманізації кримінальної відповідальності, тричі (у 2005, 2008, 2009, 2022 рр.) змінювалася та доповнювалася, однак навіть такі законодавчі зусилля остаточно не вирішили чимало дискусійних питань теоретичного та прикладного характеру, що пов'язані з кримінально-правовою заборонаю катування. Ця стаття продовжує містити низку конструктивних недоліків, через що її застосування на практиці викликає чимало труднощів. Зокрема, визначення поняття «катування» й досі не співпадає з настановами базових міжнародних конвенцій, у постановах вищих органів судової влади немає роз'яснень щодо правильної реалізації положень згаданої статті, вказівка на службу особу як спеціального суб'єкта цього злочину відсутня, у багатьох випадках дії винних у катуванні осіб кваліфікують за іншими статтями, що передбачають відповідальність за менш небезпечні злочини, покарання за катування не справляє належного карального та превентивного впливу, а низка обставин, що обтяжує відповідальність за цей злочин, не отримала свого законодавчого закріплення. При цьому одним з визначальних чинників існування окресленої негативної ситуації є неналежне врахування українським законодавцем позитивного міжнародного та зарубіжного досвіду нормотворчості й правозастосування щодо кримінальної відповідальності за катування, відсутність у вітчизняній кримінально-правовій науці суттєвих порівняльно-правових розробок з

цього приводу.

Врешті, Верховна Рада ухвалила у першому читанні урядовий проект Закону № 5336 від 05.04.2021 р. «Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за катування». За якої: скасовується строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за катування (зміни до ст. 49 КК України); неможливо застосувати звільнення від відбування покарання (умовний строк) за катування (зміни до ст. 80 КК України); викладається у новій редакції диспозиція ст. 127 КК України, зокрема додається до ч. 3 спеціальний суб'єкт – представник держави, в тому числі іноземної [7]. Однак, все ж таки в диспозиції ст. 127 КК України залишається мета – «дії, спрямовані на». Це створює додаткові проблеми для доказування і давно визнано проблемою судової практики, яка зберігається і у разі ухвалення цього проекту Закону.

З цього можна зробити висновок, що українське законодавство ще має проблеми із даною статтею, хоч законопроект усуває частину нормативних проблем у сфері катування. Разом з тим «катування цивільними особами» та необхідність мети зберігаються, що можна було б виправити одразу, а не чекати наступної законодавчої ініціативи, яка неодмінно буде або нового КК України. Втім краще маленькі кроки і проміжний результат, аніж «прожекти» без результату.

Література

1. Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 груд. 1984 URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

2. Телесніцький Г.Н. Кримінальна відповідальність за катування: порівняльно-правове дослідження: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. акад. внутр. справ. С. 241.

3. Case of Ireland v. The United Kingdom, 5310/71 Council of Europe: European Court of Human Rights, 18 January 1978, available at: URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506>.

4. Case of Selmouni v. France, 25803/94 Council of Europe: European Court of Human Rights, 28 July 1999, available at: URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58287>.

5. Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 лист. 1950 року URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

6. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

7. Проект Закону України від 05.04.2021 № 5336 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за катування». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji04812a>.